

Lect. univ. dr. Flavia C. Iosub
Universitatea Adventus din Cernica
Programul de studii Asistență Socială
flavia.iosub@uadventus.ro

DEZVOLTAREA COMUNITARĂ – REPERE, PROVOCĂRI, OPORTUNITĂȚI

*Knowledge is power.
Half the knowledge is to know where to find it.*
Salah Arafa

Keywords

community development, social education, United Nations, UNESCO.

Abstract

This article presents the evolution of the "community development" concept in the United Nations (particularly the UNESCO) documents. "Community development" is defined as the process that allows the community to achieve social and economic progress through active self-involvement. The community will contribute with various resources and will participate in activities such as assessment, planning or implementing. Involving the community in the process will increase the likelihood of maintaining the obtained results on a long-term basis or the chance to receive ulterior support to similar projects.

La nivel mondial, noțiunea de *dezvoltare comunitară* nu este utilizată în zilele noastre în mod uniform, diferite regiuni preferând diverse expresii cu accepțiuni (cel puțin parțial) similare, cum ar fi *dezvoltare locală*, *dezvoltare participativă*, *organizare comunitară*, etc. (Meade, Shaw, & Banks, 2016). Fiecare dintre acestea subliniază însă în mod deosebit importanța implicării membrilor comunității în rezolvarea punctuală a problemelor întâmpinate de aceasta și în producerea unei schimbării eficiente, pe termen lung.

Din punct de vedere profesional, este relevantă definiția oferită de *International Association for Community Development*, care întrunește practicieni și cercetători din domeniu. În contextul propunerii unui set de standarde internaționale valabile în domeniu, dezvoltarea comunitară este descrisă drept ”o profesie bazată pe practică și o disciplină academică ce promovează democrația participativă, dezvoltarea sustenabilă, drepturile omului, oportunitățile economice, egalitatea și justiția socială, prin organizarea, educarea și împuternicirea membrilor comunității” (The International Association For Community Development, 2020, p. 8)

Articolul de față își propune însă urmărirea evoluției conceptului dezvoltării comunitare încă de la apariția sa, în documentele Organizației Națiunilor Unite (ONU) și în special ale Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO*).

ANII '50-'60. APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA CONCEPTULUI

Conceptul de *dezvoltare comunitară* a început să fie utilizat tot mai frecvent la nivelul ONU, în anii '50, inițial în contextul fostelor colonii.

În anul 1954, era publicată sub egida UNESCO și ONU o cuprinzătoare listă bibliografică cu resurse teoretice și practice referitoare la dezvoltarea comunitară, inclusă sub umbrela *educației fundamentale și sociale* (UNESCO; United Nations, 1954, p. 1). În cadrul acestui document, dezvoltarea comunitară era conturată în termenii organizării unor programe comprehensive pentru progres social, asistate din exterior, însă bazate în mod ferm pe evaluarea nevoilor de către comunitate și pe eforturile locale.

Un document din același an utiliza conceptul de dezvoltare comunitară în contextul promovării meșteșugurilor tradiționale, cu rol important în susținerea comunității atât din punct de vedere economic, dar și în supraviețuirea valorilor sale culturale. (UNESCO, 1954)

În 1955, lucrarea "Social Progress through Community Development" adaugă un element deosebit de important în definirea dezvoltării comunitare, prezentând-o drept un proces "care are drept scop crearea condițiilor pentru progresul economic și social al întregii comunități, prin participarea activă a acesteia, utilizând cu încredere inițiativa comunitară" (United Nations, 1955, p. 6) și viza aspecte precum:

- 1) îmbunătățiri ale condițiilor de locuire, drumurilor, practicilor agricole
- 2) activități din domeniul sănătății, educației și petrecerii timpului liber
- 3) implicare comunitară (grupuri de discuții, analize ale nevoilor locale realizate de către comunitate, înființarea de grupuri de inițiativă, identificarea asistenței tehnice necesare, selectarea și instruirea personalului).

Conform precizărilor incluse în lucrarea mai sus menționată, la momentul respectiv noțiunea viza în special comunități rurale, din zone în curs de dezvoltare și avea în vedere două elemente congruente bunăstării indivizilor: mobilizarea resurselor proprii, la nivelul grupurilor locale și expertiza națională și internațională, aplicată problemelor sociale și

economice specifice zonei. Printre resursele pe care le poate pune la dispoziție comunitatea locală sunt incluse forța de muncă, economii (resurse financiare), terenuri, materiale de construcție, dar și informații "din interior" cu privire la situația de fapt, alături de implicarea liderilor locali care beneficiază de încrederea comunității. Mai mult decât atât, participarea membrilor comunității locale la procesul dezvoltării contribuie la menținerea rezultatelor obținute și susținerea unor proiecte ulterioare de către aceștia (United Nations, 1955, pg. 5-6). Aceeași lucrare include un set amplu de elemente considerate esențiale pentru succesul programelor de dezvoltare comunitară, care va fi prezentat într-o secțiune ulterioară.

În iunie 1956, UNESCO lua în discuție necesitatea evaluării percepției referitoare la conceptul de *dezvoltare comunitară*, atrăgând atenția pe de o parte asupra popularității crescânde a acestuia, dar și asupra riscului de a fi utilizat în mod inadecvat de către cei care nu îl înțeleg, creând expectanțe exagerate prin sublinierea termenului *dezvoltare* și ignorând natura laborioasă a procesului în sine. (UNESCO, 1956, p. 2)

Un raport din anul 1959 adresat UNESCO referitor la situația KORFEC (*Korean Fundamental Education Centre*) surprinde în scris momentele de tranziție între concepte. Autorul acestuia, din postul de *Community Development Adviser*, afirmă că a "renunțat la termenul *educație fundamentală* (care nu era pe placul multora) și a adoptat termenul care se folosește acum aici, *dezvoltare comunitară*" (McLaren, 1959, p. 1).

În anul următor, Secretariatul UNESCO propunea centrelor sale regionale CREFAL (*Centro Regional de Educación de Adultos y Alfabetización Funcional para América Latina*) și ASFEC (*Arab States Fundamental Education Center*) un model de programă care cuprindea patru cursuri de bază:

- Conținutul și domeniul de aplicare al dezvoltării comunitare
- Principii și provocări întâmpinate în procesul dezvoltării comunitare

- Introducere în științele sociale și utilizarea acestora în dezvoltarea comunitară
- Metode de educație, media, alte tehnici și utilizarea acestora în dezvoltarea comunitară

De asemenea, era recomandat ca organigrama centrelor să includă un post de "specialist în dezvoltare comunitară" (UNESCO, 1960, pg. 2-3, 5).

O notă depusă de UNESCO către Comitetul Administrativ ONU sublinia faptul că dezvoltarea comunitară este metoda optimă pentru a stimula "participarea indivizilor la dezvoltarea lor economică și socială", iar ulterior prezenta stadiul proiectelor de educație și dezvoltare comunitară din diverse state (United Nations, 1960, p. 1).

În aceeași perioadă, în Pakistan se desfășura al cincilea an consecutiv al V-AID (*Village Agricultural and Industrial Development Programme*), una dintre cele mai mari inițiative de dezvoltare comunitară de la acea dată la nivel mondial, care avea drept obiectiv implicarea comunităților rurale în proiecte auto-susținute din domeniul agriculturii, educației copiilor și adulților, sănătății, infrastructurii, etc. Participarea comunitară a îmbrăcat forma contribuțiilor financiare (33%) și a muncii (67%), cu o creștere de aproape 50% a contribuțiilor totale în termen de șase luni (Mezirow & Santopolo, 1960, pg. 433, 439).

ANII '70-'80. CERCETARE ȘI EXEMPLE DE BUNĂ PRACTICĂ

În anii 70, accentul se deplasează spre cercetarea procesului dezvoltării comunitare. În mai 1975 este inițiat un studiu comparativ referitor la problematica dezvoltării comunitare, în India, Coreea, Tanzania și Iugoslavia, în vederea încadrării acesteia ca disciplină academică. În același timp, s-a urmărit crearea unor modele de dezvoltare comunitară adecvate

țărilor în curs de dezvoltare (Korean National Commission for UNESCO, 1975, p. 2).

UNESCO manifestă în continuare interes pentru tema dezvoltării comunitare și inițiază în 1978 un simpozion internațional care își propune să identifice contribuțiile practice ale instituțiilor de învățământ superior în această direcție. În cadrul simpozionului primul aspect discutat este însă tocmai definirea a conceptului, ceea ce demonstrează că dezvoltarea comunitară nu este încă o noțiune suficient de clară la nivelul reprezentanților statelor participante. În urma discuțiilor se cade de acord asupra adoptării accepțiunii mai largi a termenului de "comunitate", raportat la întreaga societate, abandonând utilizarea sa restrictivă, cu referire exclusivă la mediul rural. În cadrul concluziilor simpozionului, participanții au subliniat importanța utilizării unor criterii de selecție a comunităților în funcție de nevoile percepute de acestea și de maniera în care universitățile pot răspunde acestor nevoi (UNESCO, 1978, pg. 3-4, 12).

David Hopkins, expert UNESCO în educație tehnologică, prezenta în 1983 un exemplu de bună practică în dezvoltarea comunitară dintr-un sat indonezian, clasificat drept "participare comunitară" prin experți locali. În acest caz, nevoia comunității de energie electrică a primit răspuns prin utilizarea expertizei unui fost membru al comunității, acum profesor în cadrul universității din Sumatra de Vest, care a proiectat și construit, cu fonduri minime, o micro-hidrocentrală instalată pe cursul rapid al apei din localitate. Aceasta prezenta și avantajul unor potențiale reparații facile și rapide, efectuate la fața locului. În același timp, comunitatea a participat prin muncă, amenajând cursul apei și ajutând la instalarea hidrocentralei (United Nations Children's Fund; World Food Programme., 1983, p. 2).

În aceeași perioadă, un raport referitor la Sri Lanka menționa dezvoltarea comunitară într-un context diferit: acela al educației sanitare. Raportul sublinia rolul educației în asigurarea unei stări optime de sănătate la nivelul comunității, cu suportul liderilor acesteia, iar scopul urmărit era

transferul serviciilor centralizate la nivel local, prin intermediul programelor de dezvoltare comunitară (Mendis, 1986, p. 7).

Un al treilea aspect al dezvoltării comunitare, cel cultural, este exemplificat utilizând un studiu de caz din spațiul britanic: inițiativa *Free Form Arts Trust*, prin intermediul căreia cetățenii pot avea un control mai bun asupra mediului în care locuiesc, pot comunica, se pot exprima creativ și pot contribui la formarea unui spirit comunitar. (Free Form Arts Trust (UK), 1988, pg. 7-8)

ANII '90. INSTITUȚII CU ROL ÎN DEZVOLTAREA COMUNITARĂ

Tema rolului universităților în dezvoltarea comunitară revine în atenție în anul 1995, în cadrul conferinței de la Paris privind relația acestora cu dezvoltarea urbană durabilă.

Kevin Morris accentuează aici rolul instituțiilor publice în dezvoltarea comunitară, prin încurajarea membrilor comunității în vederea exprimării nevoilor și susținerea acțiunilor lor colective (Morris, 1995, p. 2). Sunt enumerate patru componente extrem de relevante:

- 1) Recunoașterea "expertizei" unice a persoanelor vulnerabile asupra propriei condiții
- 2) Construirea competențelor care să le permită membrilor comunității să își transmită adecvat nevoile și să participe la crearea și implementarea programelor care vor răspunde acestor nevoi
- 3) Împuternicirea celor "de la marginea societății" prin transfer de cunoștințe, abilități și resurse
- 4) Preocuparea pentru a oferi acces egal la resurse și putere de decizie fiecărui grup din comunitate (Morris, 1995, pg. 4-5).

În spațiul ex-sovietic, noțiunea ”dezvoltării comunitare” apare în 1996 în contextul raportării activității centrelor de recuperare socială și psihologică în urma accidentului nuclear de la Cernobîl (UNESCO, 1996).

Peste ocean, America Latină analizează impactul bibliotecilor asupra dezvoltării comunitare, atât prin intermediul informațiilor teoretice referitoare la rolul lecturii, cât și prin exemple foarte concrete de implicare a bibliotecilor în viața comunității. Bibliotecile și-au depășit simpla condiție de furnizori temporari de carte, transformându-se în centre dedicate stimulării culturale, integrând elemente din zona tehnică, vizuală, muzicală, etc. (UNESCO, 1998, pg. 28-29).

ANII 2000. DEZVOLTARE COMUNITARĂ SUSTENABILĂ ȘI INTEGRAREA TIC

După anul 2000 ne îndreptăm atenția asupra dezvoltării comunitare sustenabile, realizate prin educație continuă pusă la dispoziția adulților.

Salah Arafa (2002) prezintă inițiativa desfășurată începând cu 1974 în satul Basaisa, din Delta Nilului, afectat de sărăcie, condiții precare de locuire și analfabetism.

Echipa proiectului a vizitat localitatea săptămânal, urmărind crearea unui climat de încredere, care să permită dialogul deschis cu membrii comunității și respectând cu strictețe un set de trei reguli:

- Rolul participanților externi era strict unul de instruire, organizare, susținere, fără a acționa în cazul în care nu exista implicare activă din partea membrilor comunității
- Activitățile participanților externi de la fața locului se rezumau la elaborarea în manieră optimă a planurilor, în urma deciziilor membrilor comunității și conform nevoilor exprimate de aceștia

- Principalul obiectiv era acela de a identifica, instrui și susține lideri locali. (Arafa, 2002, pg. 203-204)

Respectarea regulilor a responsabilizat membrii comunității atât în raport cu succesul unor acțiuni, cât și în raport cu eșecul.

Proiectul s-a desfășurat pe baza unor principii fundamentale, cum ar fi:

- Conștientizarea problemelor de către comunitate și utilizarea deplină de către membrii acesteia a resurselor naturale și umane disponibile
- Prioritizarea problemelor urgente exclusiv de către membrii comunității
- Participarea activă a membrilor comunității la discuțiile referitoare la cadrul general al proiectului, obiective și decizii punctuale. (Arafa, 2002, p. 206)

Prin inițiativa și efortul comunitar a fost construit *Centrul rural integrat pentru educație și producție*, care a găzduit multiple cursuri de formare profesională (frecventate încă din perioada anterioară inaugurării de un număr mare de săteni), dar și biblioteca, sala de lectură, alte facilități educaționale. Membrii din peste 45 de comunități rurale din vecinătate au beneficiat de serviciile oferite prin intermediul centrului.

Programele desfășurate au avut un deosebit succes și au produs reducerea analfabetismului și îmbunătățirea condițiilor de viață în Basaia și comunitățile învecinate.

Un alt element de noutate e reprezentat de integrarea noilor tehnologii de informare și comunicare în procesul de dezvoltare comunitară.

Interacțiunea între indivizi, preferabil directă, stă la baza conceptului de comunitate. Evident, aceasta este esențială în procesul de

dezvoltare comunitară, iar noile TIC oferă oportunități diferite pentru a interacționa (Lie, 2003, p. 2).

Capacitatea de a comunica și de a obține informație actualizată nu mai este prerogativa exclusivă a autorităților sau a categoriilor sociale cu un anumit statut, ci o modalitate eficientă care trebuie să fie la îndemâna celor vulnerabili pentru ca aceștia să găsească soluții în vederea depășirii situației în care se află. La nivel global se fac eforturi pentru a contracara această problemă a lipsei accesului la informație. (UNESCO, 2001, p. 3)

UNESCO propune programe internaționale de promovare a împuternicirii comunităților prin intermediul centrelor comunitare multimedia, incluzând eventualele transmisiuni locale radio existente și integrând sistematic categoriile frecvent excluse (femei, minorități, etc.) (UNESCO, 2001, p. 5).

În ceea ce privește utilizarea internetului în detrimentul altor căi de comunicare în procesul dezvoltării comunitare, Rico Lie (2003, p. 3) identifică cel puțin patru avantaje: creșterea vitezei comunicării, reducerea costurilor asociate comunicării (în cazul în care infrastructura necesară este prezentă și accesibilă), integrarea diferitelor tipuri de media (text, audio, imagine, imagine în mișcare, radio, televiziune, telefon) și posibilitatea interactivității, a consultării rapide a informației.

Același autor (Lie, 2003, pg. 15-16) prezintă și șase limitări ale comunicării virtuale în cadrul comunităților:

1. Obiectivele nu sunt întotdeauna clar stabilite, așadar așteptările nu vor fi realiste.
2. Accesul membrilor comunității, în integralitatea ei, este limitat, în special în țările aflate în curs de dezvoltare
3. Participarea la comunicarea online este inegală, chiar mai mult decât în cazul comunicării directe, și depinde de factori precum nivelul de educație, venitul, sexul, etnia, etc.

4. Nivelul interacțiunii este redus (reacțiile fiind limitate și de scurtă durată)
5. Pentru mulți, rezultatele sunt dezamăgitoare, deoarece nu există o finalizare optimă a interacțiunii.
6. Absența experților sau a persoanelor responsabile ca parte a dialogului.

Nu poate fi ignorată importanța deosebită, în cadrul societății civile, a comunicării între comunități sau organizații, complementară comunicării intra-comunitare.

CONDIȚII NECESARE PENTRU SUCCESUL PROIECTELOR DE DEZVOLTARE COMUNITARĂ ȘI PERSPECTIVE DE VIITOR

În ceea ce privește condițiile necesare programelor de dezvoltare comunitară, lucrarea "Social Progress through Community Development" enumera în 1955 zece elemente considerate esențiale. Cele șase decenii trecute de la publicarea lucrării au îmbogățit considerabil atât cunoașterea, cât și practica procesului dezvoltării comunitare, însă condițiile formulate atunci rămân valabile și astăzi, așa că vor fi prezentate succint în partea finală a acestui articol:

- 1) E necesar ca proiectele inițiale să răspundă unor nevoi identificate în mod specific de membrii comunității, chiar dacă prioritățile par diferite din exterior.
- 2) Deși anumite îmbunătățiri punctuale pot fi obținute prin inițiative disparate, dezvoltarea comunitară nu oferă rezultate optime decât în prezența unor acțiuni concertate, pornind de la planuri cu obiective multiple.

- 3) În stadiile inițiale ale dezvoltării comunitare, este deosebit de importantă schimbarea atitudinii membrilor comunității.
- 4) Conștientizarea faptului că propriile eforturi contribuie la creșterea calității vieții va genera încredere în progresul ulterior. Din această perspectivă, succesul primelor proiecte nu e un scop în sine, ci o etapă necesară în dezvoltarea comunitară viitoare.
- 5) Dezvoltarea comunitară vizează o participare crescută a membrilor comunității în procesul decizional, atât la nivel local, cât și național, încurajând formele de organizare funcționale existente sau inițiindu-le, acolo unde lipsesc.
- 6) Este deosebit de importantă identificarea, susținerea și instruirea liderilor locali, oferind atât informații referitoare la modalități optime de lucru cu membrii comunității, cât și date precise cu privire la serviciile pe care le pot oferi specialiștii externi implicați în proiect.
- 7) Implicarea crescută a tinerilor și femeilor asigură proiectelor de dezvoltare o susținere superioară a acestora de către comunitate, pe termen lung.
- 8) Participarea tinerilor la eforturile comune va contribui la atașarea acestora de comunitatea locală și îi va pregăti pentru asumarea ulterioară a unor responsabilități mai mari. În același timp, câștigarea suportului oferit de membrele comunității este vital, datorită rolului specific pe care acestea îl joacă în propriile gospodării și în calitate de mame.
- 9) Pentru a garanta eficiența proiectelor locale, este necesară asistența autorităților de la nivel guvernamental.
- 10) Procesul dezvoltării comunitare urmărește trei dimensiuni: implicarea membrilor comunității, activitatea serviciilor de protecție socială și strategiile guvernamentale din domeniul economic și social.

- 11) Implementarea unui program național de dezvoltare comunitară necesită un set de politici adecvate, măsuri administrative specifice, recrutarea și instruirea personalului, mobilizarea resurselor locale și naționale, precum și planificarea cercetării, experimentării și evaluării.
- 12) Programele locale, naționale și internaționale de dezvoltare comunitară trebuie să utilizeze din plin resursele organizațiilor non-guvernamentale.
- 13) Susținerea proiectelor comunitare de către autoritățile centrale asigură continuitatea acestora, însă activitatea organizațiilor beneficiază de aportul entuziast al voluntarilor.

Progresul economic și social obținut la nivel local trebuie replicat la nivel național, deoarece comunitățile nu își pot rezolva în mod independent toate problemele, chiar dacă au proiecte zonale care funcționează în mod optim (de ex., aspecte referitoare la rețeaua de transport, sistemul de educație sau sănătate, cercetare, etc.). (United Nations, 1955, pg. 8-13).

În 2015, România a adoptat, alături de statele membre ONU, *Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă* (United Nations, 2016), program internațional care are în vedere atât dezvoltarea economică, cât și cea socială, cu respectarea mediului înconjurător.

Agenda vizează, până în 2030, un set de 17 obiective de dezvoltare durabilă (ODD), după cum urmează:

1. Fără sărăcie – Eradicarea sărăciei în toate formele sale și în orice context.
2. Foamete „zero” – Eradicarea foametei, asigurarea securității alimentare, îmbunătățirea nutriției și promovarea unei agriculturi durabile.
3. Sănătate și bunăstare – Asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor la orice vârstă.
4. Educație de calitate – Garantarea unei educații de calitate și promovarea oportunităților egale de învățare de-a lungul vieții.
5. Egalitate de gen – Realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și a fetelor.

6. Apă curată și sanitație – Asigurarea disponibilității și managementului durabil al apei și sanitație pentru toți.
7. Energie curată și la prețuri accesibile – Asigurarea accesului tuturor la energie la prețuri accesibile, într-un mod sigur, durabil și modern.
8. Muncă decentă și creștere economică – Promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile și a unei munci decente pentru toți.
9. Industrie, inovație și infrastructură – Construirea unor infrastructuri rezistente, promovarea industrializării durabile și încurajarea inovației.
10. Inegalități reduse – Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta.
11. Orașe și comunități durabile – Dezvoltarea orașelor și a așezărilor umane pentru ca ele să fie deschise tuturor, sigure, reziliente și durabile.
12. Consum și producție responsabile – Asigurarea unor tipare de consum și producție durabile.
13. Acțiune climatică – Luarea unor măsuri urgente de combatere a schimbărilor climatice și a impactului lor.
14. Viața acvatică – Conservarea și utilizarea durabilă a oceanelor, mărilor și a resurselor marine pentru o dezvoltare durabilă.
15. Viața terestră – Protejarea, restaurarea și promovarea utilizării durabile a ecosistemelor terestre.
16. Pace, justiție și instituții eficiente – Promovarea unor societăți pașnice și incluzive pentru o dezvoltare durabilă, a accesului la justiție pentru toți și crearea unor instituții eficiente, responsabile și incluzive la toate nivelurile.

17. Parteneriate pentru realizarea obiectivelor – Consolidarea mijloacelor de implementare și revitalizarea parteneriatului global pentru dezvoltare durabilă (www.mae.ro/node/35919).

Majoritatea obiectivelor prezentate anterior pot fi mult mai ușor realizate dacă sunt abordate din perspectiva dezvoltării comunitare. Implicarea activă, permanentă a membrilor comunității în procesul de schimbare a acesteia, în efortul depășirii provocărilor sistemice, constituie nu doar o simplă premisă a succesului, ci și o necesitate.

BIBLIOGRAFIE

- Arafa, S. (2002). Sustainable community development with human dimensions: the Basaisa experience. În J. P. Hautecoeur, *Ecological education in everyday life: ALPHA 2000* (pg. p. 257-276). Toronto: University of Toronto Press.
- Free Form Arts Trust (UK). (1988). *Cultural action for community development; a report on the Goldsmith's Square Estate, London*. Reports and studies (of the Division of Cultural Development) . Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000082282?posInSet=126&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>
- Korean National Commission for UNESCO. (1975). *Empirical research on community development; research guidelines*. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000017420?posInSet=140&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>
- Lie, R. (2003). Community Development and the Internet. În J. Servaes, *Approaches to Development: Studies on Communication for Development*. Paris: UNESCO.

- McLaren, D. (1959). *Report on Community Development at KORFEC (Korean Fundamental Education Centre)*. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000156563?posInSet=92&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>
- Meade, R., Shaw, M., & Banks, S. (Ed.). (2016). *Politics, Power and Community Development*. Bristol: Policy Press.
- Mendis, G. (1986). Health education in the context of the child survival and development strategy: a Sri Lankan experience. *Notes, comments... (Child, family, community): new series*. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000159244?posInSet=1&queryId=7bdda0db-80cd-4375-9913-6a6fd52a5038>
- Mezirow, J., & Santopolo, F. A. (1960). Community Development in Pakistan: the First Five Years. *International Social Science Journal*, XII(3), p. 433-439. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000016809?posInSet=223&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>
- Morris, K. (1995). Community Development in Urban Areas and the Role of the University. *Round Table on the University and Sustainable Development*. Paris. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000101129?posInSet=170&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>
- The International Association For Community Development. (2020). *Towards Shared International Standards for Community Development Practice*. Preluat de pe http://www.iacdglobal.org/wp-content/uploads/2020/05/IACD_25-Standards-Guidance-May-2020.pdf
- UNESCO. (1954). The Crafts in Community Development; Working Paper. *Seminar on the Arts and Crafts in General Education and Community Life*. Tokyo. Preluat de pe

- <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141452?posInSet=105&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>
- UNESCO. (1956, June 22). *UNESCO Working Paper for ACC Working Group on Community Development: The Definition of Community Development*. Paris.
- UNESCO. (1960). Reorientation of the objectives, functions and programme of the Regional Centres for Education for Community Development (ASFEC and CREFAL). *Special Working Party on Reorientation of the Programmes of ASFEC and CREFAL*. Paris. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000144584?posInSet=100&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>
- UNESCO. (1978). Final Report. *Symposium on the Practical Contribution of Institutions of Higher Education towards Community Development*. Paris. Preluat de pe https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000035294_eng?posInSet=218&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03
- UNESCO. (1996). *Community development centres for social and psychological rehabilitation in Belarus, Russia and Ukraine: achievements and prospects*. UNESCO Chernobyl Programme, Paris. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000103558?posInSet=215&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>
- UNESCO. (1998). Associated libraries and community development. *Seminar of the Iberoamerican Network of UNESCO Associated Libraries (UNAL), Cienfuegos, Cuba, 1996*. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000112643?posInSet=120&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>
- UNESCO. (2001). Integrating modern and traditional information and communication technologies for community development. *Integrating*

Modern and Traditional Information and Communication Technologies for Community Development, Kothmale, Sri Lanka, 2001. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000121944?posInSet=212&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>

UNESCO; United Nations. (1954, February). Education for Community Development: A Selected Bibliography. *Educational Studies and Documents*(VII). Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000061170>

United Nations. (1955). *Social progress through community development*. New York: United Nations Publication. Preluat de pe <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015015207007&view=1up&seq=22>

United Nations. (1960). Orientation of agency programmes towards community development, 1959-1961; note submitted by UNESCO. *ACC. Working Group on Community Development, 8th*. Geneva. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000184271?posInSet=70&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>

United Nations. (2016). *The Sustainable Development Goals Report*. New York.

United Nations Children's Fund; World Food Programme. (1983). Using "Locally Available" Skills For Rural Development: An Experience Of An Indonesian Village In Western Sumatra. *Notes, comments... (Child, family, community): new series*. Preluat de pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000054851?posInSet=135&queryId=8b3ec751-b757-4158-9162-b3531222fe03>